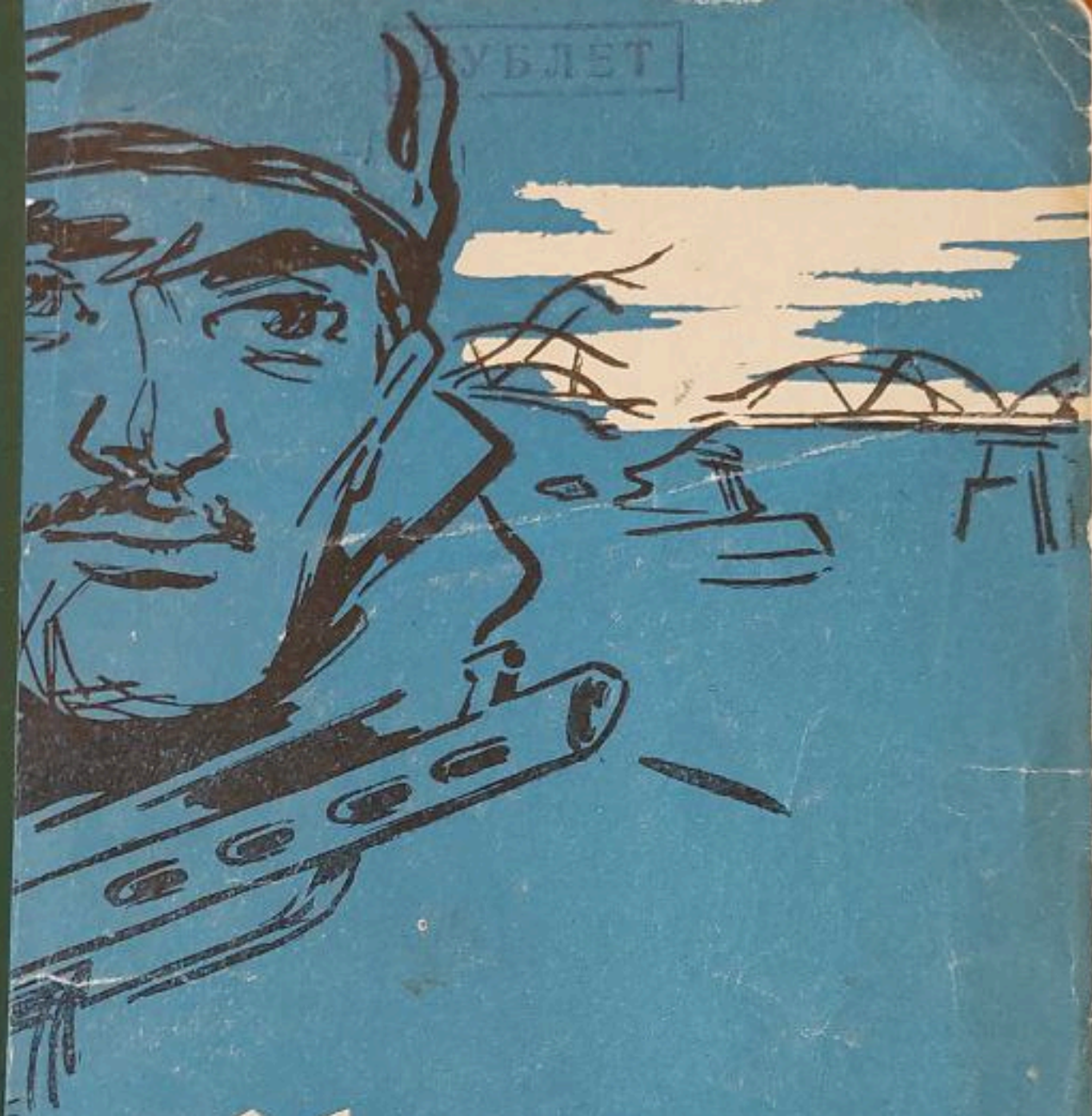

ДУБЛЕТ

Ватан
яолунда

БАКЫ — 1965

9(c)27
B54

Ватан јолунда

«КОММУНИСТ» ГӘЗЕТИНИН НӘШРИ

Н77-97705
50226 - FAN

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҗан Республика
КИТАБХАНАСЫ

Бакы — 1965

ПАРТИЗАН АЛИЈӘ

«Дедушка» партизан дәстәсиндә ону ады илә—Алја чагырырдылар. Она доктор Алја, тибб-санитарија баталјонунда исә доктор Алја Фјодоровна да дејурдиләр. О заман, мұһарибә илләриндә бу гәһрәманы доғма вәтәниндә—Азәрбајчанда да «партизан һәким Алијә» кими таныјырдылар. Лакин онун әсил фамилијасы, атасынын ады, анадан олдуғу јер, сонрақы талеји һеч кәсә мә'лум дејилди.

Бә'зи јазычылар әфсанәви партизанын портретини јаратмаға чалышараг доктор Алијә һаггында ујдурулмуш гәһрәман кими јазырдылар. Буна көрә дә охучулар һәгигәтдә нәјин баш вердијини, нәјин ујдурулдуғуну баша дүшә билмирдиләр. Бүтүн бу сәбәбләр үзүндән гәһрәман бизим күнләрдәк мәчһул адам кими галырды.

Бөјүк Вәтән мұһарибәсинин тарихиндә инди дә «ағ јерләр» чохдур. Совет адамларынын көстәрдикләри бир чох икидликләр һәлә дә тәсвир едилмәмишдир. Онларын һаггында чохларынын хәбәри јохдур. Лакин инди, о дөврдән 20 ил кечмиш, мұһарибә илләринин бә'зи намә'лум һадисәләри ашқара чыхарылмышдыр. Буна көрә дә партизан һәким Алијәнин сиррини сәнәдләрлә ачмаг, Азәрбајчан халгынын бу шәһәли гызынын, Бөјүк Вәтән мұһарибәсинин ән ағыр илләриндә Смоленск мешәләриндә фәалијјәт көстәрмиш партизан дәстәләриндән биринин дөјүшчүсүнүн мүрәккәб вә фәциәви тәләјини реал фактларла көстәрмәк мүмкүндүр.

«Дедушка» бу чүр јаранды

Совет Иттифагына азғынчасына басгын едән һитлерчиләр Москваја ән гыса јолла—«Смоленск гапылары» адларына јердән сохулмаға чалышырдылар. «Фатәһләр» буну чохдур.

арзулајырдылар. Лакин Гитлер өзүнүн угурсуз сәләфи олан Наполеонун ачы тәчрүбәсини нәзәрә алмады, 1812-чи ил Вәтәнимизин гүдрәтли гүввәсинин тарихиндә илк дәфә халг мугависинин кенишләнмәси факты илә һесаблашмаг истәмәди.

Бөјүк Вәтән мугарибәсинин илк ајларында фашистләрин ишғал етдикләри дикәр вилајәтләрдә олдуғу кими, Смоленск вилајәтинин бүтүн рајонларында да партизан дәстәләри јаранды. «Дедушка» ән бөјүк дәстәләрдән бири иди. О, әсасән мугасирәјә дүшмүш, јахуд алман әсирлијиндән гачмыш Гызыл Орду дөјүшчүләриндән вә командирләриндән тәшкил олунмушду. Дәстәни, мугарибәјәдәк Москвада иншаатчы мугәндис ишләмиш Васили Исајевич Воронченко тәшкил етмишди. Бу јашлы адам мугарибәнин илк күнләриндә халг көнүл-дүләри дивизијасына кетмиш, дүшмәнлә вурушмуш, мугасирәјә дүшмүшдү. Әсир алынмыш, орадан башга көнүллүләрлә бирликдә гачмыш, полк комиссары Пјотр Фјодорович Силантјевлә разылыға кәләрәк партизан дәстәси јаратмышды.

Һәмин дәстә Дрогобуж рајонунда—Смоленск вилајәтинин илк «партизан дијарында» фәалијјәт кәстәрирди. Онун командиринин әсил фамилијасыны аз адам билирди. В. И. Воронченкону һамы «Дедушка» адландырырды. Дәстәјә командин ады верилди. «Дедушка» күндән-күнә бөјүјүрдү. 1942-чи илин апрелиндә дәстәдә 4 мин нәфәрә јахын дөјүшчү вар иди. Партизан дәстәси фашистләрин гәними иди.

1942-чи ил февралын әввәлләриндә «Дедушка» дәстәсинә гошулан дөјүшчүләр группарындан бириндә һәким Алја Фјодоровна да варды.

Бәс о, ким иди? Һансы сәбәб ону Смоленск партизанларынын јанына кәтирмишди?

Х а р а к т е р и н т ә р б и ј ә е д и л м ә с и

Алијә Азәрнефт Бирлијинин илк техники рәһбәрләриндән бири, А. П. Серебровски, М. Б. Баринов вә башга көркәмли һадимләрлә ишләјәркән Азәрбајчан нефт сәнајесинин техники чәһәтдән јенидән гурулмасында фәал иштирак етмиш, һәлә 1925-чи илдә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени илә тәлтиф олунмуш гочаман нефтчи мугәндис Фәтулла Рүстәмбәјовун гызыдыр.

Алијә Фәтулла гызы Рүстәмбәјованын үч гардашы вә ики бачысы вар иди. Онлар Совет һакимијјәтинин гајғысы сәләсиндә али тәһсил алмышлар. Бөјүк гардашы Әсәд Рүстәмбәјов инди Азәрбајчан Нефт Кәшфијјаты Трестинин мүдири, кичик гардашы Тофиг Орта Волжек Халг Тәсәррүфаты Шу-

расы Нефтчыхарма Сәнајеси Идарәси рәисинин газма үзрә мұавинидир, дикәр гардашы Фаиг кәмигајырма мұһәндиси ишләмиш, Мурманскда хидмәт етмиш, ағ финләрә мұһәндиси һарибәдә вурушмуш, Бөјүк Вәтән мұһарибәси илләриндә исә Волгадан Мачарыстанадәк дөјүш јолу кечмиш вә Гәләбә күнүнә аз галмыш гәһрәманчасына һәлак олмушдур. Кичик бачысы Әдилә Бакы шәһәриндә ме'мар ишләјир, бөјүк бачысы, алтмыш јашлы Зүлејха исә евдар гадындыр...

Гыз бу чүр әмәк аиләсиндә бөјүмүш вә тәрбијә едилмишдир. О, 1907-чи илдә Шуша шәһәриндә анадан олмуш, лакин тезликлә ата-анасы илә бирликдә Бакыја кәлмишдир. Алијә Бакыда 3 нөмрәли орта мәктәбдә охумуш, һәммин мәктәби битирмиш, Азәрбајчан Тибб Институтуна дахил олмуш, сонра Ленинграддакы 1-чи Тибб Институтуна кечирилмиш, 1935-чи илдә һәммин институтун биринчи дәрәчәли дипломуну алмышдыр.

Алијә Рүстәмбәјова әмәк фәалијјәтинә икинчи бешиллин эн ири тикинтиләриндән бириндә башламышдыр. Институту битирәндән сонра о, үч ил Өзбәкистанда Чирчик Тикинти Идарәсинин хәстәханасында һәким ишләмишдир. 1938-чи илдән е'тибарән тәчрүбәли терапевт кими Москвада, ССРИ Тибб Елмләри Академијасынын һәгиги үзвү профессор М. С. Вовсинин рәһбәрлији алтында һәкимләри Тәкмилләшдирмә Институтунда фәалијјәт кәстәрмиш, елми мә'рузәләрлә чыхыш етмиш, совет тәбабәтинин проблемләри үзәриндә чалышмышдыр.

Кәнч һәкимин кәләчәк үчүн бөјүк планлары вар иди. Лакин 1941-чи илин ијун ајы онун тәләјини башга чүр һәлл етди.

Москва јахынлығында

Мұһарибә башланандан азачыг сонра, һитлерчи гошунлар Москваја чан атанда пајтахтда тә'чили сурәтдә кәнуллү дәстәләри јарадылырды. Јүзләрлә вә минләрлә москвалы әлләриндә силаһ пајтахты мұдафиә етмәк, дүшмәни шәһәрин узаглығында гырмаг үчүн Гызыл Орду сыраларына гошулдурду. Тибб ишчиләринин бөјүк бир дәстәси дә чәһәјә јола дүшдү. Оиларын арасында Боткин адына Москва хәстәханасынын һәкими Алијә Фәтулла гызы Рүстәмбәјова да вар иди (рус рәфигәләри ону Алја Фјодоровна чағырырдылар).

Мәзил башынадәк бир нечә күн кетдиләр. Дәмирјол гатары еһтијат јолларында узун заман дајаныр, архаја көчүрүлән фабрик вә заводларын аваданлыгларыны дашыјан гатарлары гәрбдән шәргә бурахырды. Гадындар вә ушаглар миң-

миш автомашыналарын вә арабаларын учу-бучагы көрүмүрдү.

Мүһарибә һәр јердә өзүнү көстәрирди. Јемәк мәсәләси мүсүсилә чәтин иди. Лакин Алијә вә рәфигәләри руһдан дүшмүрдүләр. Онлар Москвадан кәтирдикләри ев јемәкләрини өз араларында бөлүшдүрүрдүләр. Һәммин јемәкләр гуртардыгдан сонра исә гурудулмуш чөрәклә чај ичирдиләр.

Көстәрилән јерә кәлиб чатдыгдан сонра һәким Рүстәмбәјова Волоколамск истигамәтиндә фәалијјәт көстәрән Гызыл Орду һиссәләриндән биринин тибб-санитар баталјонуна тәјин едилди. О, 1941-чи ил ијулун 15-дә анасы Тугра Кәримбәјованын адына, Бакыја дөјүшән ордудан јаздығы мәктубунда дејирди:

«Әзиз анам, сәнә Волоколамскдан јазырам. Москвадан ики саатлыг јолдур. Чох ола биләр ки, бурада да галым. Инди биз мешәдә, кичик чајын саһилиндә дүшәркә салмышыг. Чадырларда јашајырыг, үзүчү јолдан сонра динчәлирик...».

Динчәлирик... Бу, әлбәттә, ана гәлбини сакитләшдирмәк үчүн јазылмышды. Әслиндә исә дүшәркәдә һәјәчан вә тәһлүкә илә кәркин һәјат һөкм сүрүрдү. Алијә Гызыл Ордунун јаралы дөјүшчүләрини вә командирләрини гәбул етмәјә һазырлашырды. О, дөјүшә һазыр олан сәһра һәјатынын ағырлыгларына дөзүр, чох шеј һаггында—јарымчыг галмыш елми иши, гоһум вә танышлары барәсиндә дүшүнүрдү. Алијә јаранмыш вәзијјәтин ағыр олдуғуну билирди, буна көрә дә гоча анасыны сакитләшдирмәк үчүн хәбәрдарлыг едирди: «Мәктублар кеч кедир, она көрә дә мәктубларымы кеч-кеч алсаныз никаран галмајын. Шәраитим јахшыдыр, өзүмү ә'ла һисс едирәм...».

Бәли, Алијә сонракы мәктубларында бу сөzlәри јазырды. Һәтта дүшмән лап јахын оlanda, көнүллүләри мүһасирәјә алмагла һәдәләјәндә Алијә өзүнү итирмир, әксинә, јолдашларына үрәк-дирәк верир, анасыны сакитләшдирирди. Мүвәггәти уғурсузлуглара вә чатышмазлыглара дөзән Алијә даим доғма Бакы һаггында дүшүнүрдү. Анасына јаздығы мәктубда билдирирди: «Гәзетләрдән көрүндүјү кими чәнубда сакитликдир. Бу, мәни бир гәдәр севиндирир. Гәрбдә чох ағыр шејләр көрмүшәм».

Алијә бу сәтирләри јазанда фашист гошунлары Смоленск вилајәтинин һүдудларына чатмыш вә Москваја чан атырдылар. Бир һәфтәдән сонра, ијулун 22-дә Алијә јенидән анасына хәбәр верирди: «Мешәдә јашајырам. Әкәр Бакыдан хәбәр ала билсәјдим, лап раһат олардым».

Әтрафда мәрмиләр партлајыр, дәмирјол гатарлары һаваја соврулурду, лакин доғма Бакы Алијәнин көзләри өнүндән чәкилмирди. О, билирди ки, Бакынын вә бакылыларынын әмин-

аманлыгы, Азербайжанын вә бүтүн Гафгазын мудафиэси, бу-
рада, Москва јахынлыгында һәлл едилир. Буна көрә дә Али-
јәнин инамы күндән-күнә артыр, фашист ишғалчыларына ниф-
рәти кетдикчә күчләнирди.

1941-чи ил ијулун 28-дә Алијә Бақыја, өзүнүн кичик бачы-
сы Әдилә Рүстәмбәјоваја јаздығы мәктубда билдирирди ки, о,
«јенә дә мешәдә јашајыр вә ишә, јәни хәстә дөјүшчүләри гә-
бул етмәјә» һазырлашыр. «Әкәр бизи әһатә едән мүһит ағыр
олмасајды, бу чүр шәраитдә јахшы динчәлмәк мүмкүн иди.
Биздә нисбәтән сакитликдир, Москваја нисбәтән чох сакит-
ликдир. Өзүмү јахшы һисс едирәм. Мөһкәм өпүрәм, Алијә».

Беләликлә о, өзүнүн ағыр мә'нәви вәзијјәти һаггында
бирчә кәлмә белә јазмырды.

Дөјүшчүләримизин вәзијјәти күндән-күнә кәркинләшир-
ди. Чәбһә хәтти кетдикчә шәргә тәрәф ирәлиләјирди. Ијулун
ахырларына јахын Великије Луки вә Вјазма рајонунда дө-
јүшләр кедирди. Шәргә сәрнишинләр—гадынлар, ушаглар,
јүзләрлә, минләрлә аилә дашыјан гатарларын сајы чохалыр-
ды...

Бүтүн бунлар Алијәјә ағыр тә'сир көстәрирди. Она елә
кәлирди ки, адамлар чәнубда, Бақыда да бу чүр нараһатдыр-
лар. Буна көрә дә Алијә өзүнүн гоһумларыны вә јахын адам-
ларыны севиндирмәјә тәләсирди. О, көрпәләри дә унутмурду.
1941-чи ил сентјабрын 12-дә бачысынын сәккиз јашлы гызына
јазырды:

«Әзизим Лили! Москвада сәнин үчүн јахшы китаблар ал-
мышам, амма јола салмаға мачал тапмадым. Јашадығым ме-
шәдә һәдсиз-һесабысыз јолка вардыр. Јанымыздан чај ахыр, һа-
валар исти кечәндә чајда чимирдик. Инди сојугдур. Тез-тез
јағыш јағыр. Мәнә мәктуб јаз. Нечә јаздығыны билмәк истә-
јирәм...».

Дүшмән мүһасирәсиндә

Пајыз кәләндән сонра мешәдә һәјат чәтинләшди. Дүздүр,
пајыз јағышлары вә сојуг һава Гызыл Ордунун вә партизан-
ларын фәаллығыны азалтмады, лакин буна бахмајараг вә-
зијјәт күндән-күнә кәркинләширди. Һитлерчиләр бөјүк итки-
ләр һесабына 1941-чи илин октјабрында бүтүн Смоленск ви-
лајәтини ишғал едиб Москваја јахынлашмаға нанл олдулар.
Алијә Рүстәмбәјованын хидмәт етдији һиссә дүшмәнин арха-
сында галды. Дөјүшләр мүһасирәдә давам едирди.

Тез-тез бир јердән башга јерә кечмәк лазым олдуғу күн-
ләрдә Алијә өзүнү јаддан чыхарараг јаралы дөјүшчүләрин
һәјатыны хилас етмәк һаггында дүшүнүрдү. О, адамлара сон-
суз мәһәббәт вә гајғы көстәрирди.

Алијә өзүнүн бә'зи шәхси әшјаларыны итирдијинә көрә сојуглар дүшән кими валидејнләринә мүрачнәт етмәјә мәчбур олды. 1941-чи ил сентјабрын 13-дә көндәрилмиш мәктубда де-
вләнди:

«Әзиз анам! Мәнә 36 нөмрәли ајаггабы, палтарлыг јун парча көндәрмәнизи хаһиш едирәм... Мәсәлә бурасындадыр ки, бә'зи шејләрим итирмишәм. Алмаға јер дә јохдур. Мәнә тунд рәнкли, резинли гуршаг лазымдыр... Әкәр мүмкүнсә, јун чораб, јахуд кетр, сонра да фланелдән тикилмиш халат та-
пын... Пајыз кәләндән сонра вәзијјәт чәтинләшмишдир. Һәр тәрәф палчыгдыр, рүтубәтдир. Бир даһа үзр истәјирәм, сәнин ишини артырдығыма көрә утанырам, амма хаһиш етмәјә мәч-
бурам...».

Бу мәктуб бир чохларыны һәјәчанландырды. Өзү дә јал-
ныз Алијәнин валидејнләрини дејил, һәм дә Бакынын ичти-
маи тәшкилатларыны. Бакы Шәһәр Партија Комитәсинин вә
Азәрбајчан ЛККИ МК-нын ишчиләри Алијәнин бу вәзијјә-
тиндән хәбәр тутан кими мүвафиг тәшкилатлар васитәсилә
партизан Алијә Рүстәмбәјоваја ичәрисиндә исти палтарлар
олан бағламалар көндәрдиләр.

Алијә Рүстәмбәјова Москва јахынлығында бу чүр јаша-
ды, сонра алты ај әрзиндә Смоленск мешәләриндә јорулмадан
ишләди. Онун өз валидејнинә көндәрдији мәктубда јалныз га-
дынлара хас олан кичик шејләр чохдур. Адама елә кәлә би-
ләр ки, бу шејләрин Алијәнин дөјүш һәјатына һеч бир дәхли
ола билмәз. Лакин бу, јалныз илк нәзәрдә белә көрүнүр. Һә-
мин мәктублар онун нәчиб сифәтләрини, бир дәгигә белә руһ-
дан дүшмәдијини, әсил совет вәтәнпәрвәри кими һәрәкәт етди-
јини көстәрир.

Смоленск партизанлары сыраларында

Алијә дөјүш јолдашлары илә бирликдә мүһасирәдән чы-
гып «Дедушка» партизан дәстәсинин сыраларына дахил ола-
надәк һитлерчиләрин мүһасирәсиндә јашајыб фәалијјәт көс-
тәрди.

О, партизан дәстәсинә 1942-чи илин февралында кәлди.
«Дедушка» дәстәси һәмин вахтадәк дүшмән архасында бөјүк
тәхрибат иши апарырды. Феврал-март ајлары әрзиндә дәстә-
нин партизанлары јерли әһалинин фәал көмәји илә бүтүн Дро-
гобуж рајонуну—бир нечә јүз јашајыш мәнәтәгәсини фашист
ишгәлчылардан азад етдиләр. Һәмин мәнәтәгәләр партизан
дәстәләринин дөјүшчүләри тәрәфиндән мүдафиә олуурду.

Алија Рүстәмбәјова «Дедушка» дәстәсиндә тибб-санитар баталјонунун рәиси ишләјирди. Дәстә күндән-күнә бөјүјүрдү. Оун полклары вә групплары 1942-чи илин јанвар ајындан мајын 1-дәк ики мин нәфәрдән чох фашист әскәри вә забитини өлдүрмүш, үч мин дүшмәни јараламышдылар. Партизанлар хејли һәрби сурсат әлә кечирмишдиләр.

1942-чи илин јајына јахын Смоленск партизанларынын вәзијјәти чәтинләшди. Совет Ордусунун 1941-чи илин гышында вә 1942-чи илин јазында һүчүм әмәлијјатларындан сонра гәрб чәбһәси өз мөвгејини мөһкәмләндирди. Бу, Гитлер команданлығына «партизан дијарлары» әтрафында танкларын вә авиасијанын мүдафиә етдији хејли гошун мәркәзләшдирмәјә имкан верди. Ајдын иди ки, партизанлар азад едилмиш рајонлары мүдафиә едә билмәјәчәк, өз гүввәләрини горујуб сахламагда вә ишғалчыларга гаршы мүвәффәгијјәтлә мүбаризә апармагда чәтинлик чәкәчәкләр. Вәзијјәт бир дә онунла ағырлашырды ки, Совет Ордусунун дүшмән архасында галмыш рејд вә десант һиссәләри чәбһә хәттини кечмәк үчүн бу заман јүрүшә башламышдылар.

Белә бир ағыр дөврдә баш верән һадисә партизанларын гәлбинә јол тапды, халг гисасчыларыны даһа да бирләшдирди, онларын интизамыны вә сијаси шүүрлулуғуну артырды. 1942-чи ил апрелин 7-дә Смоленск Вилајәт Партија Комитәсинин вә ичраијјә комитәсинин Гырмызы бајрағы «Дедушка» партизан дәстәсинә верилди. Мәхмәр бајрағын бир тәрәфиндә даһи Иличин шәкли чәкилмиш вә бу сөзләр јазылмышды: «Ленин бајрағыны јүксәкләрә галдырын, бу бајраг бизә гәләбә кәтирир!». Ал бајрағын о бири тәрәфиндә ССРИ-нин дөвләт кәрби тәсвир едилмишди. Партизанлар, о чүмләдән Алија Рүстәмбәјова бу бајрағын алтында дүшмәнә гаршы мүбаризәдә өзләринин гүввәләрини вә чанларыны әсиркәмәјәчәкләринә Вәтән гаршысында анд ичдиләр.

Ертәси күн, апрелин 8-дә Алија өзүнүн дөјүш јолдашлары илә бирликдә тапшырылмыш истигамәтлә—Днеприн саһилләринә доғру ирәлиләјирди. Арабалар вә киршәләр сулу гарын арасында илишиб галырды. Онлары гарын ичәрисиндән бөјүк чәтинликлә дартыб чыхарырдылар. Днепр чајындан кечид хүсусилә ағыр иди. Буз чартылдајырды. Бәзи јерләрдә буз сынмышды, су көрүнүрдү. Адамлар суја дүшә биләрдиләр.

Кениш Днепр чајы баталјону партизан бирләшмәсинин әсас гүввәләриндән ајры салмышды. Дүшмән гәти һүчүмә кечсәјди, онларын кери чәкилмәјә јерләри јох иди. Бу, партизанлары нараһат едирди. Бу, Алијәни дә чох горхудурду. Аһ, о, инди «Бөјүк торпагдан» хәбәр тутмағы нечә истәјирди! Өзү исә гоһумларына, јахын адамларына мәктуб јазмаг арзусу

...ла јашајырды. Амма, нечә јазасан? Почт ишләмирди. Партизан дәстәси хитлерчиләрлә әһәтә олуи муш мешәдә фәалијәт көстәрирди.

Оун сон мәктублары

Будур, тәсадүфән имкан јаранды. Бир саатдан сонра партизанларын тәјјарә мејданындан һаваја тәјјарә галхмалы иди. Алијә һәмин фүрсәтдән истифадә етмәји гәрара алараг караншала тәләсик бир нечә мәктуб јазыб јола дүшәнләрә муратла деди:

— Москвада оlanda, хаһиш едирәм, бу мәктублары почт тусуна атын.

Зәрфин үзәриндә бу үнван јазылмышды: «Москва, 116. Форт тәпәси, ев № 7-а, 7-чи корпус, мәнзил № 68, Моргулова Тереза Христофоровнаја». Алијә рәфигәсинә нәдән јазырды? Бу мәктубу Моргуловаја чатмыш вә индијәдәк сахланылмышдыр. Алијә хитлерчиләрин муһасирәјә алдылары Смоленск мешәсиндән јазырды:

«Мәним әзиз Терезочкам! Беш ај сусдугдан сонра бу мәктубум сәни јәгин ки, тәәччүбләндирәчәкдир. Әкәр сорушсан бу мүддәт әрзиндә һарада идин—чәсарәтлә чаваб верә бирәм: әсил чәһәннәмдә идим вә инди дә орадајам. Нә гәһ дәһшәтләр көрмүшәм! Бу мүддәт әрзиндә ишғал едилмиш шәјәтдә идим. Јенидән өзүмүзүнкүләрин—партизанларын амандајам. Гајыдачағыма инанмырам. Бу ола билмәз. Она әр дә јаранмыш имкана бахмајараг өзүмүзүнкүләрә мәктуб шырам. Онлар мәним сағ олмадығым фикринә алышмышлар. Истәмирәм ки, мәним үчүн јенидән һәјәчанланмаға башлаһынлар. Јүз фаиз әминәм ки, һәлак олачағам».

Алијә бүтүн чәтинликләрә мәтанәтлә дөзүр, демәк олар һәр күн өлүмүн көзүнә дик бахырды. Јох, о, өлүмдән горхырду, үмуми иш—дүшмән үзәриндә гәләбә наминә өлүмә һаһыр иди. Мәктубда даһа сонра дејилирди: «Мәним әзизим, сәһи, гоһумларым һаггында һәр шеји билмәји чох истәрдим, әмма бу мүмкүн дејилдир. Әлбәттә, сән дә чох әзаб чәкмисән. Мәним һаггында гоһумларыма хәбәр вермәмисән. Әкәр бир сәј јарым мәнән хәбәр алмасан, даһа көзләмәјә дәјмәз. Мәнә бачым, өпүрәм сәни. Индијәдәк мәним үчүн көрдүјүн шәһәтләрә көрә үрәкдән тәшәккүр едирәм.

Биздә почт, әлбәттә, јохдур. Инди мәктуб көндәрмәк үчүн тәсадүфән имкан јаранды. Алијә».

Мәктуб 1942-чи ил апрелин 19-да, партизан дәстәсиндә әлбәтән сакитлик һөкм сүрәндә јазылмышдыр. Бир нечә күн сонра иеә гыса мүддәтли сакитлик гуртарды. Иүчума ке-

чан тэјјарэлэрин, танкларын курултусу, топларын јайлым ата-ши башланды. Фашистлэр партизанлара гаршы јени һәмләјә кечдилэр.

Мүдафиэнин бүтүн саһэлэриндә ганлы дөјүшлэр кедирди. Алманлар Дрогобужа чан атыр, Днеприн чох мүһүм саһәси Османы элә кечирмәјә чалышырдылар. Партизанлар гәһрәманчасына вурушурдулар, һәр гарыш торпаг угрунда чарпышырдылар. Лакин чанлы гүввәдә вә техникада олан үстүнлүкләриндән истифадә едән ишғалчылар һүчума кечирдилэр. Мүһасирә һәлгәси халг гисасчылары әтрафында кетдикчә даһа чох сыхылырды.

1942-чи ил ијун ајынын эввәлләриндә Алијә «Бөјүк торпаға» даһа бир мәктуб көндәрә билди. О, әмин иди ки, јаранмыш вәзијјәтдән сағ чыха билмәјәчәкдир. Буна көрә дә анасына үрәк-дирәк вермәји гәрара алмышды.

«Әзиз анам! Јенә дә алманларын архасындајам, партизан дәстәсиндәјәм, лакин вәзијјәтимиз дәјишмишдир, даһа әлвәришли шәраит јаранмышдыр. Тибб-санитар баталјонумуз јахын кәләчәкдә «Бөјүк торпаға» кедәчәкдир. Биз инди чәбһәнин о бири тәрәфини бу чүр адландырырыг. Өз гошунларымызла бирләшмәк үмидиндәјик. Сиздән мәктуб алмағы елә истәјирәм ки... Мәктубуму алан кими бирдән-бирә ики-үч мәктуб јазын. Бәлкә онлардан бири кәлиб мәнә чыха билә».

Бундан сонра Алијә мәктубунда дүшмән мүһасирәси шәраитиндә партизанларын һәјатындан, әрзағын чатышмамасына бахмајараг онларын руһдан дүшмәмәләриндән данышыр, лакин эввәлки мәктубларында олдуғу кими, јенә дә гоһумларыны мәјус етмәмәјә чалышырды. О, анасына јазырды: «Өзүмү јахшы һисс едирәм. Дүздүр, бир чох әрзаг малларыны, мәсәлән, шәкәри, чајы, јағы һеч дә һәмишә көрмүрүк... Јалын ајагларыма галош кејирәм. Киши туманындан өзүм үчүн «зәриф» гофта, алман бајрағындан јубка вә көјнәк тикмишәм. Алманларын әлиндән гачаркән нә ки, палтарым варды, һамысыны атдым. Әјнимдә оланлар көһнәлмишдир, инди һамы мәнним кими палтар кејир...». Бу, Алијә Рүстәмбәјованын сон мәктубу иди. Һәмин мәктуб 1942-чи ил ијунун 2-дә, партизан дијары алов ичәрисиндә јанан вахт, фашист тэјјарәләри Дрогобужа вә Смоленск вилајәтинин дикәр јашајыш мәнтәгәләринә тонларла өлүм јүкү төкән заман јазылмышдыр.

Өлүмдән күчлү...

Ијунун 3-дә һитлерчилэр «Дедушка» дәстәсинин үзәринә јени гүввәләр јеритдилэр. Дүшмәнин һүчумларыны артиллерия, танклар вә авиасија мүдафиә едирди. Ијунун 19-да «Де-

дөңсөсү көсүлдү. Ниссэлөрдөн бө'зилери дүшмөнө гаршы Фжорковск вэ Кузинск мешөлөриндө дөжүшлөр апарырды, гэрарсиндө јерләшмишди. Нәким Алијә Рүстәмбәјова да орада иди. Вәзијјәти ајдынлашдырмаг үчүн бүтүн полклара рабитә забитләри көндәрилерди, лакин адамлар кери гајытмырдылар. Оялар полклара кедәркән, кери гајыдаркән һәлак олурдулар.

Ијунун 16-да фашист танклары јенидән мешәјә атәш ачырдылар. Бүтүн күн мешәнин үстүндө тәјјарәләр учурду. Кучеровск мешәсиндө галан партизанлар зоналарда јер туб орада гајда јаратдыглары заман мешә һәр тәрәфдән фашистләрлә әһатә олунмушду. Ијунун 22-дә вэ сонракы үч күндир, мешәјә сохулмаға инадла чан атырды. Лакин үч күн јагышлар јағмасы дүшмәнин танкларына мане олду: мешә јоллары вэ чығырлар су илә долу иди, палчыг әлиндән тәрпәнмәк мүмкүн дејилди. Мешәнин 105 миллиметрлик топлардан вэ минаатанлардан фасиләсиз атәшә тутулмасына башланды. һәмин атәш кечә вэ күндүз давам етди.

Фашистләр атәш ачмагла јанашы тәјјарәдән вәрәгәләр атырдылар. Вәрәгәлөрдә дејилерди ки, мешә мүһасирәјә алынмышдыр, әкәр партизанлар көнүллү сурәтдә тәслим олмасалар, онларын һеч бири сағ галмајачагдыр. Партизанлара сийаһы атыб мешәдән чыхмаг вэ һәмин вәрәгәни бурахылыш вәрәгәси кими көстөрмәк тәклиф едилерди.

— Јох, әсир дүшмәкдәнсә, өлмәк јахшыдыр,—дејә партизанлар јекдилликлә гәрара алдылар.

Мүһасирәнин ағыр шәраитиндә мүбаризә давам едирди. Белә бир шәраитдә тибб ишчиләри, хүсусилә партизан һәрби хәстәханасынын һәкимләри Попов, Нехамкин, Брауде, Малкин вэ башгалары чох ишләмәјә мәчбур олурдулар. Онлар кечә бүтүн јаралылары Болдино кәндинә апарыб хәстәләрин һәјатыны хилас едә билдиләр. Тибб-санитар баталјонунун рәһбери Алијә Рүстәмбәјова динчлик нә олдуғуну ағлына кәтирди. Партизанлар онун дәфәләрлә дөјүш мејданында јаралыларга лазыми тибби јардым көстәрдијини көрмүшдүләр. Алијә Рүстәмбәјова партизанларын һәјатыны хилас едәркән өз һәјатыны гурбан верди...

Онун нечә һәлак олмасы һаггында ашағыдакы мә'лумат бардыр: Сов.ИКП Смоленск Вилајәт Комитәсинин партија архиви билдирир ки, Алијә Рүстәмбәјова «Дедушка» партизан хәстәсинин шәхси һеј'әти һаггындакы учот мә'луматына көрә 1942-чи ил феврал ајындан ијун ајынадәк тибб-санитар баталјонунда һәким ишләмиш, ијунун ахырында хәбәрсиз иткән дүшмүшдүр.

Алијәни јахшы таныјан вә онунла мәктублашан адам
рын бә'зи мәктублары да индијәдәк сахланылмышдыр. О
ман Ленинград шәһәринин баш терапевти ишләјән професс
М. Д. Тушински Бақыја, Алијәнин бачысы Мәһбубә Маһм
бәјоваја 1942-чи илдә јаздығы мәктубда билдирди:

«Фәһлә-Кәндли Гызыл Ордусунун баш терапевти М.
Вовси Москвадан Ленинграда кәлмишди. Мән онунла сөһ
етдим. Сөһбәт заманы Вовси көзләнилмәдән деди: «Ики һә
тә бундан әввәл Алја Фјодоровнадан мәктуб алмышам». С
вәлчә Алја Фјодоровнанын ким олдуğunu баша дүшмәдә
Сонра хатырладым: ахы, Алја Вовсинин јанында ишләми
дир... Мирон Семјонович тәсдиг етди ки, Алја Смоленск ви
јәтиндә, Смоленск—Брјанск мешәләриндә партизан дәстә
тибб-санитар баталјонунун рәисидир. Мәктубдан көрүнүр
Алја сағ-саламат вә күмраһдыр. Сонра профессор Вовси д
ди: «Мән күман едирәм ки, ону Москваја чағыра биләчәјә
Биз бу чүр шәраитдә ишләјән һәкимләри арабир дәјиширик

Лакин профессор М. С. Вовси Алјанын Москваја кәлмә
имканындан инамла данышмады. Онун һалына јаныб әла
етди: «Алја үчүн чох горхурам...».

Сонрақы мәктубларында профессор М. Д. Тушински ја
мышдыр ки, Алијәдән даһа мәктуб алынмамыш вә онун һа
гында һеч бир хәбәр јохдур. «Адамы һејран едән, јахшы
севимли Алја башымдан чыхмыр».

1942-чи ил ијунун сон күнләриндә Смоленск мешәләрин
дә баш верән һадисәләрин шаһиди олан адамларын да фи
кирләри вардыр. «Дедушка» партизан дәстәси баталјонла
рындан биринин кечмиш комиссары Васили Давыдович Свјат
ченков өзүнүн 1962-чи илдә Смоленск нәшријјаты тәрәфин
дән бурахылмыш «Поладдан мөһкәм, аловдан күчлү» адлы
хатирәләриндә инди јашајан вә вахты илә һәлак олмуш гәһрә
ман партизанлар һагында данышыр. Бу китабда 1942-чи ил
ијунун 30-да һәрби хәстәханада баш верән һадисәләр, «Де
душка» дәстәсинин тибб-санитар баталјону һагында да мә
лумат вардыр. Свјатченков јазыр:

«Һәмин кечә фашистләр мешәјә топлардан һәмишәкиндән
даһа чох атәш ачыр вә һавадан бомба јағдырырдылар. Дүш
мән, дәстәмизин олдуғу јери мүәјјән етдикдән сонра мәрмијә
һејфи кәлмәдән фасиләсиз сурәтдә Балакировкадан, Осов
дан, Јени Плотавестдән топ атәши ачырды.

Ағыр мәрмиләр партлајыр, мешә курулдајырды. Мәрминин
партладығы јерләрдә ағачлар сыныр, көкүндән гопурду. Бом
баларын гәлпәләри, ағачларын будаглары һәр тәрәфә јајы
лырды. Блиндажларымыз јох иди. Адамлар хәндәкләрдә,
чалаларда, садәчә олараг галын ағачларын алтында кизлә
нирдиләр.

Һава ишыглашанда дүшмән артиллерија атәшини кәсди. Лакин онун сон мәрмиләриндән бири партизанларын алтында узандыглары ағчагајын ағачынын јахынлығында партлады. Үч партизан өлдү, дөрд нәфәр жараланды. Өләиләр арасында һәким Поповун олмасы хәбәри мәни хүсусилә сарсытды».

О, өлмәздир

Жаралананлар арасында һәким Рүстәмбәјова да вар иди. Буну белә бир факт сүбут едир: 1942-чи илин јајында «Дедушка» партизан дәстәсиндән бир гадын Москваја кәлмиш, Алијәнин о заман ССРИ Нефт Сәнајеси Назирлијиндә ишләјән гардашы Тофиг Рүстәмбәјову ахтарыб тапмышдыр. О демишдир ки, Алијә вә командирләрдән бири жараланмыш, онлары Москваја чатдырмаг үчүн тәјжарәјә миндирмишләр. Лакин тәјжарәнин үстүнә дүшмән бомбасы дүшмүшдүр.

Алијә Фәттула гызы Рүстәмбәјованын һәлак олмасы һаггында мә'лумат бундан ибарәтдир. Ола биләр ки, һәмин мә'луматда көстәрилән фактларын бә'зиләри бир-биринә зидд хәлир. Лакин бир шеј шәксиздир: партизан һәким Алијә гәһрәманчасына һәлак олмушдур. Чүнки 1942-чи ил ијунун ахырынчы күнү азғын дүшмәнлә баш вермиш гызғын дөјүшдән сонра Азәрбајчан халгынын чәсур гызынын сәсини һеч кәс ешитмәмишдир.

Шүбһә јохдур ки, партизан һәким Алијә Рүстәмбәјованын икидлијинин јени тәфәррүатыны өјрәнмәк, ағыр күнләрдә Смоленск мешәләриндә баш вермиш фачиәнин давамыны ашкара чыхармаг мүмкүн олачагдыр. Јахшы демишләр: гәһрәманлары көрән дашлар да бә'зән даныша билир.

